

Journal of Nobility Studies

VIRTUS

20 | 2013

Nikolaj Bijleveld

‘De adel is mijn stam’

Interview met scheidend hoofdredacteur Yme Kuiper

275

Met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd neemt hoofdredacteur Yme Kuiper afscheid van *Virtus* en wordt hij benoemd in de adviesraad van het jaarboek. Ter gelegenheid van deze positiewisseling spreek ik hem over zijn betrokkenheid bij *Virtus*, over het adelsonderzoek in algemene zin en over zijn eigen interesses. Hij vertelt met plezier en passie over de jaren die waren, maar ook over de jaren die nog komen gaan.

Toen Yme Kuiper begon met zijn universitaire studie culturele antropologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, lag het niet voor de hand dat hij bij de adel uit zou komen. In de jaren 1970 werd van antropologen eigenlijk nog verwacht dat zij veldwerk verrichtten bij schriftloze samenlevingen. Hij trok voor zijn kandidaatsexamen dan ook naar Noord-Scandinavië voor onderzoek naar het læstadianisme, een religieuze opwekkingsbeweging. Maar tijdens zijn studietijd werd er al een omslag ingeluid, zo vertelt hij: ‘In de oude, klassieke antropologie kreeg je de indruk dat die schriftloze samenlevingen eigenlijk geen geschiedenis hadden. Er ontstond in mijn tijd een tegenbeweging die zich meer voor het verleden ging interesseren. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het werk van Anton Blok over de Siciliaanse maffia. Dat is een antropoloog die mij op het spoor heeft gezet van de relatie tussen geschiedenis en antropologie. Hij heeft met name in Nederland invloed gehad, samen met de historische school van Norbert Elias, populair in Nederland geworden door de historisch-socioloog Johan Goudsblom. Die benadering trok mij. Heel snel ben ik lid geworden van de werkgroep figuratiesociologie rond Norbert Elias. Figuratiesociologie staat eigenlijk voor historische sociologie. Het figuratiebegrip is dan typisch een speeltje van Norbert Elias om als het ware de dichotomie tussen het individu en de samenleving op te heffen. In die zin is figuratie wel een mooie term, die uitgaat van het idee dat de groep waarin je opgroeit en waarin je leeft en de mensen met wie je omgaat, voor een groot deel toch ook je identiteit bepalen.’

Pas na een aanstelling als wetenschappelijk medewerker bij de studie antropologie ging Yme Kuiper zich vanuit wetenschappelijk oogpunt interesseren voor de adel, en dan met name voor de geschiedenis van de adel. Hij herinnert zich dat hij ‘als heel jonge medewerker

meteen een stevige opdracht kreeg: theorie en methoden. Ik moest mensen gaan opleiden in het doen van veldwerk. Ik vond een heel mooi aspect daarvan het interviewen, met name dus de mondelinge geschiedenis, de *oral history*. Toen heb ik een cursus georganiseerd voor antropologiestudenten en hebben we een minicursus gedaan rondom de buitenplaatsbewoners, de adel in Friesland, en dan met name toegespitst op Oranjewoud. Tot op dat moment had ik niet zoveel met adel of met buitenplaatsen. Ik ben ook niet iemand die geïnteresseerd is geweest in heraldiek en ook niet strikt in genealogie.’

Yme Kuiper was al wel goed bekend met de omgeving van Oranjewoud. Hij is opgegroeid in het nabijgelegen Heerenveen en kwam vaak in het buitenplaatsdorp Oranjewoud om te wandelen met zijn ouders en later rond te struinen met schoolvriendjes. Het was een bijzondere omgeving, vooral als de nacht viel en de schaduwen van de indrukwekkende stille huizen steeds langer werden. ‘Dat is jongensromantiek,’ zo geeft hij zelf aan. Het leven op de Friese buitenplaatsen raakte een snaar. Het deed hem ook erg denken aan de zomer die hij ooit als veertienjarige hbs’er doorbracht bij een familie in zuidelijk Engeland, waar hij al een beetje de sfeer van het buitenleven met *manors* en *stately homes* opsnoof.

276

Als jonge docent liep Yme Kuiper wel tegen een probleem aan dat hem hielp te kiezen voor de *adelsgeschiedenis*. ‘De cursus met studenten liep heel aardig en we besloten een boekje te maken van het materiaal dat we verzamelden. Maar al snel bleek dat de bewoners van die buitenplaatsen het niet zo’n goed idee vonden als de interviews zomaar gepubliceerd zouden worden. Zij wilden inzage in de teksten. Ik dacht bij mezelf, als het allemaal zoveel moeite moet kosten, als ik zelf ooit iets wil doen met die wereld van de landadel, dan ga ik me op het verleden richten. Ik was tegen de dertig en begon na te denken over een onderwerp voor een promotieonderzoek. Dat werd van me verwacht. Toen las ik, nog tijdens mijn inmiddels gestarte onderzoek in adellijke familiearchieven, een werk dat me heel erg inspireerde. Dat was een Engelse studie, van Lawrence Stone, getiteld *An open elite?* Het sneed heel grote vragen aan over de *gentry* en ook over een heel lange historische periode. Het was elitegeschiedenis, maar het was tegelijkertijd antropologie met een heleboel verwantschaps-onderzoek, het was economie, het was macht en het was cultuur. Op dat moment kwam het allemaal bij elkaar en, zo kun je zeggen, is de adel mijn stam geworden.’

De antropologische en historische interesse voor de adel resulteerde in een dissertatie die in 1993 verscheen met de titel *Adel in Friesland 1780-1880*. Door in zijn onderzoek aansluiting te zoeken bij fundamentele vraagstukken, hierbij geïnspireerd door Max Weber, wilde Yme Kuiper een brug slaan tussen geschiedenis en sociale wetenschap. ‘Ik had er deels al rekening mee gehouden dat men mijn studie als een regionaal historisch onderzoek zou willen bestempelen.’ Zo liet hij nadrukkelijk zien dat het transformatieproces van de adel in Friesland deels een verburgerlijking van de adelsgroep is geweest. Er zat een grotere vraag achter het boek opdat het ook relevantie voor de nationale geschiedschrijving zou hebben. ‘Ik besteedde daarnaast veel aandacht aan de buitenlandse literatuur. Er werd in historische kringen dan ook tegen mij gezegd: wat overdreven, gaat die man ook nog allerlei dingen erbij slepen over demografie, onderzoek over Genève, Frankrijk en Engeland. Ik vind het achteraf helemaal niet overdreven. Juist in de vergelijking zie je een aantal facetten in de Nederlandse situatie waarvan je zegt: dat heeft relevantie vanuit een Europees, vergelijkend perspectief. Bovendien sluit het daarmee ook aan bij die grotere vragen van bijvoorbeeld de

277

Yme Kuiper op het landgoed Huis Singraven, Denekamp, zomer 2012 (*part. coll.*)

figuratiesociologie naar menselijk gedrag en de omgevingsfactoren die hier invloed op uitoefenden. Dat soort ideeën kun je heel mooi toetsen aan een elitegroep als de adel.’

Het zijn vooral deze grotere vragen die Yme Kuiper wil behandelen in zijn adelsonderzoek. Hij zegt hier zelf over: ‘Ik ben dus eigenlijk bij de adelsgeschiedenis terecht gekomen vanwege mijn hang naar het doen van antropologisch-historisch onderzoek. Ik vind de adel daarbij interessant. Het voortbestaan ervan oogt als een atavisme, een anachronisme in moderne tijden. Er zijn ook veel historici die zeggen dat de adel na 1800 helemaal niet meer relevant is, hij heeft z’n tijd gehad. Dat mag zo zijn, maar dat is een heel beperkte visie op geschiedenis. Waarom zou alleen het bestuderen van een maatschappelijke groepering in een tijd van bloei of van maatschappelijke kracht belangrijk zijn? Maatschappelijke daling is even interessant. Het lijkt mij juist een uitdaging om te zien in hoeverre elites zichzelf zijn gebleven, om ze te blijven volgen in een tijd waarin zaken in de samenleving en cultuur zelf enorm aan het veranderen zijn. Dat heeft niets te maken met elitaire of aristocratische agenda’s.’

Waar sommige adelsvorsers nog gedreven worden door de hoop te ontdekken dat ze zelf blauw bloed door hun aderen hebben stromen, geldt dat niet voor Yme Kuiper. ‘Ik heb nooit de behoefte gehad te onderzoeken of ik misschien zelf van adel zou zijn, of dat zich misschien op dat vlak iets relevants in mijn familiegeschiedenis heeft voorgedaan. Mijn broer is historicus, die doet de familiegeschiedenis. We hebben de taken keurig verdeeld.’ Yme

Kuiper bekijkt de adel met de antropologische blik van de buitenstaander en wil deze groep vooral ook in een bredere context plaatsen. We komen daarmee weer uit bij de figuratiesociologie, bij de wisselwerking tussen individu en samenleving, die ook zijn onderzoek naar onder meer de *Werdegang* van de doopsgezinden of naar het charisma van de socialist-anarchist Domela Nieuwenhuis kenmerkt. Maar zijn interesse is nog breder. In het etablissement waar we elkaar spreken horen we op de achtergrond zacht het geluid van de televisie. We zitten midden in de Olympische Winterspelen van 2014. Het interview wordt kort stilgelegd wanneer de laatste ritten van de 500 meter schaatsen rechtstreeks worden getoond. Ook Yme Kuiper geniet en leeft intens mee met de sprinter Jan Smeeckens, die zich korte tijd olympisch kampioen waant maar na een tijdcorrectie wordt verwezen naar de tweede plaats. Even zo snel als hij zich richtte op het schaatsen, pakt hij ook weer het gesprek op over zijn wetenschappelijke interesses en activiteiten.

278

Via het adelsonderzoek kwam Yme Kuiper in contact met de Werkgroep Adelsgeschiedenis, die in 1993 is opgericht. Hij werd gevraagd een lezing te houden tijdens een van de eerste grote bijeenkomsten georganiseerd door de werkgroep in de aula van de Universiteit van Utrecht. Yme Kuiper herinnert zich dat ‘de werkgroep destijds net was opgericht door de mensen rondom Johan Aalbers, de Utrechtse historicus. Ik kende wel het werk van de leden Albert Mensema en Arnold Gevers. Toen ben ik, denk ik, door Redmer Alma gevraagd een lezing te komen houden tijdens een van hun zogenoemde landdagen. Die werden altijd in Utrecht georganiseerd, met veel mensen uit de archiefwereld. Het was een club waar heel veel expertise aanwezig was, vooral binnen de kaders van de regionale en lokale geschiedenis. Ik zou ook zeggen dat het in de breedte meer een werkgroep was die zich interesseerde voor de wereld rondom de adel. Dat bleek uit de excursies naar kastelen en buitenplaatsen. Bij gelegenheid ben ik in die jaren wat gaan schrijven voor hun toenmalige bulletin. Zelf was ik in die tijd nog actief in de historische Werkgroep Elites, die in Leiden bijeenkwam.’

In het jaar dat de werkgroep besloot over te stappen van de bulletins op het jaarboek *Virtus* werd Yme Kuiper gevraagd lid van het bestuur te worden. Dat hield automatisch ook het lidmaatschap voor de redactie van het jaarboek in. Sinds 2002-2003 is hij betrokken geweest bij de werkzaamheden van met name *Virtus*. Kenmerkend voor zijn redactionele werk waren een steeds groeiende gedrevenheid om stukken binnen te halen en andere onderzoekers te betrekken bij de totstandkoming van het jaarboek, juist ook om de academische inbedding van het jaarboek steviger te maken. Over de overstap naar een jaarboek zegt hij: ‘Dat was een enorme sprong voorwaarts. Het maakte het makkelijker voor ons als redactie om interessante artikelen binnen te halen. Steeds werd de groep waar de publicaties uit voortkwamen breder en breder tot en met onderzoekers van buiten Nederland. Ik heb me er daarbij sterk voor gemaakt dat er meer aansluiting kwam bij het universitaire onderzoek op het vlak van eliteonderzoek en adelsgeschiedenis. Dat alles heeft *Virtus* wetenschappelijk gezien in een stroomversnelling gebracht.’

Na hoofdredacteur te zijn geworden in 2008, heeft Yme Kuiper er in de redactie op aangedrongen voorzichtig een volgende, maar in zijn ogen noodzakelijke, stap te maken. In de academische wereld worden onderzoekers in toenemende mate afgerekend op het aantal artikelen dat ze publiceren, het (internationale) bereik van hun publicaties en het niveau van het tijdschrift waarin ze publiceren. Met een internationale adviesraad, de introductie van

de anonieme beoordeling van artikelen en een uitbreiding van de redactie is aansluiting bij deze ontwikkelingen gevonden. Er ligt in zijn ogen nog een grote klus voor de huidige redactie op inhoudelijk vlak: 'Ik ben er heel erg voor om niet alleen te focussen op adelsgeschiedenis *sec.* Per definitie is deze ook breder, zij is een vorm van sociale geschiedenis én cultuurgeschiedenis. Maar ik denk dat er hier ook nog wel iets te winnen valt op het vlak van bijvoorbeeld de studie van materiële cultuur. Zo is er in onze tijd heel veel belangstelling voor erfgoed, daar horen ook de buitenplaatsen en landgoederen bij. Ik denk dat *Virtus* mee richting kan geven aan het onderzoek en het uitzetten van onderzoeklijnen vooral op dat gebied, juist als het gaat om grote vragen over de betekenis, het beheer en het behoud van het culturele erfgoed. Ooit zijn mensen binnen de werkgroep begonnen met vooral te publiceren over kastelen en buitenplaatsen. Nieuwe vragen dienen zich nu aan. Ik ga altijd uit van het idee dat wetenschap voortschrijdt door het stellen van nieuwe, heldere vragen. Je gaat als het ware het debat aan met je voorgangers. Dat zou betekenen dat *Virtus* thema's kan gaan aansnijden die aantrekkelijk zijn voor meer mensen dan alleen de traditionele achterban die we nu bedienen. Ik beschouw het als een van de pijlers van het redactionele beleid van de afgelopen jaren, aansluiten op wat er in academia gebeurt, maar nadrukkelijk voorkomen dat artikelen verzanden in academisme. Waar ik een hekel aan heb is een overmatig pronken met vakjargon. De lezer mag wat mij betreft van *Virtus* artikelen blijven verwachten die op een onderhoudende en een aanschouwelijke manier boeien.'

279

Dat Yme Kuiper de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en stopt als hoofdredacteur van *Virtus*, betekent niet dat hij zich terugtrekt uit het onderzoek. Integendeel zo lijkt het. Met groot enthousiasme vertelt hij: 'Ik word nog steeds geïnspireerd door romanciers als Marcel Proust en Louis Couperus. In hun werk vind je iets dat je in het reguliere wetenschappelijke onderzoek vaak mist, namelijk een antenne voor de mentaliteit, voor de wereld van de emoties, de ingehouden emoties, de habitus, de levensstijl, de distinctiedrift in aristocratische kringen. Tegelijkertijd laten beide schrijvers heel goed zien wat er aan de hand is met het "van adel zijn", met aristocratische groepen, zowel mannen als vrouwen, in een wereld die snel verandert, die moderniseert, die een ontwikkeling doormaakt naar een massasamenleving. Dat helpt bij het stellen van relevante onderzoeksvragen en scherpt je beeld van hoe mensen toch met elkaar een figuratie vormen, een eigen wereld met elkaar bevolken en zich op elkaar oriënteren.' Ook heeft hij nog een aantal bundels en studies op het terrein van de adel liggen die de komende jaren moeten verschijnen, zoals de bundeling van een aantal van zijn eigen artikelen, bundels over de Europese adel in de twintigste eeuw en over de buitenplaatsen in de zeventiende eeuw. Verder wil hij graag een egodocument van een adellijke vrouw van rond 1900 afronden en uitgeven.

Daarnaast blijft Yme Kuiper werkzaam aan de universiteit. Hij stopt dit jaar weliswaar als hoogleraar in de religieuze en historische antropologie, maar, zo geeft hij aan, 'de kans doet zich voor nog enkele jaren door te gaan als hoogleraar historische buitenplaatsen en landgoederen, een bijzondere leerstoel waarop ik in 2012 ben benoemd bij Kunstgeschiedenis en het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Samen met universitair docent Elyze Storms-Smeets, die sinds kort deel uitmaakt van de redactie van *Virtus*, probeer ik studenten naar Groningen te halen om hen kennis te laten maken met en vaardigheden aan te reiken voor de studie van de wereld van buitenplaatsen en landgoederen,

Dresden, mei 2013 (*part. coll.*)

in Nederland en Europa. Dat gaat tot op heden heel erg aardig omdat de belangstelling, kennelijk ook onder jonge mensen, voor deze thema's zeker aanwezig is. We zijn vaak met onze studenten op locatie, zoals recentelijk bij kasteel Middachten in Gelderland, een echt *power house* ten tijde van stadhouder-koning Willem III. Daar bogen we ons over het reilen en zeilen van het kasteel in de tijd dat het werd aangelegd, maar keken we ook naar hoe het leven daar recentelijk nog werd geleefd en welke waarden het in het heden bezit en voor wie.' Daarmee zijn we eigenlijk weer terug bij het veldwerk en de veldwerktraditie die Yme Kuiper ooit bij het adelsonderzoek brachten. In die zin is de cirkel rond.

Dr. N.H. Bijleveld is a staff member of the University of Groningen. He publishes on elites, religion and nationalism in The Netherlands and Denmark in the modern period. (*University of Groningen, P.O. Box 800, 9700 AV Groningen, The Netherlands – n.h.bijleveld@gmail.com*)

20 | 2013

